

НОВІ АНГЛІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІТ-ОСВІТИ

NEW ANGLICISMS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A REFLECTION OF THE DEVELOPMENT OF IT-EDUCATION

Таран А.А.,

orcid.org/0000-0001-8091-1477

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

У статті на матеріалі нових англійзмів у сучасній українській мові розглянуто тенденції оновлення лексики сфери освіти й науки. З'ясовано, що запозичування слів – складні лексико-семантичні трансформації, що відбуваються внаслідок мовних контактів і впливають на мовну динаміку. Цьому процесу сприяє тенденція до глобалізації, що виявляється в активному вживанні англійзмів. Нові лексеми сфери освіти й науки є результатом введення цієї царини в європейський освітній і науковий контекст і водночас засвідчують тенденцію інтернаціоналізації лексичного складу мови. Для запозичень ХХІ ст. характерні кількісність, новизна, переважно однорідність щодо мови-джерела (більшість слів – англійзми). Зауважено, що запозичення є необхідними назвами багатьох комунікативних сфер, натомість невиправдане переобтяження такими номінаціями витісняє національну складову. Обґрунтовано, що поява нових запозичень може засвідчувати поглиблення категоризації та аспектуалізації понять у мові або вироблення спектра позначень спільного об'єкта за різними його аспектами. Проаналізовано англійзми, які функціонують без українських відповідників. Це пов'язано з тим, що терміни, які входять в ужиток разом із загальними поняттями, є запозиченими з тієї мови, з якої, власне, запозичено й саме поняття. Зосереджено увагу на випадках вживання запозичень і тоді, коли можна без вагань використовувати власні слова й словосполучення, точно і яскраво можна назвати поняття по-своєму, без чужих елементів. Досліджено запозичені слова не лише нові для української мови за формою і/або значенням, а й приховані, тобто повторні, з уже наявною в мові-реципієнті формою і новим лише значенням. Кодифікація нових англійзмів у нормативних словниках передбачає «випробовування» мовною практикою: з'ясування трансферу лексичного значення (звуження, розширення, комбінації семантичних модифікацій значення), усталення граматичної форми і семантичних зв'язків з іншими словами.

Ключові слова: мовна динаміка, мовний контакт, тенденції розвитку мови, нові англійзми, повторне запозичення, терміни освіти й науки.

The article uses the material of new anglicisms in the modern Ukrainian language to analyze the tendencies of updating the lexicon of education and science. It is found that word borrowing is a complex lexical and semantic transformation that occurs as a result of language contacts and affects the language dynamics. This process is facilitated by the trend towards globalization, which is manifested in the active use of Anglicisms. The new lexemes of education and science are the result of the introduction of this field into the European educational and scientific context and at the same time show the tendency of internationalization of the lexical composition of the language. The borrowings of the twenty-first century are characterized by quantitative, novelty, and mostly homogeneity in terms of the source language (most words are anglicisms). It is noted that borrowings are necessary names for many communicative spheres, while unjustified overloading with such nominations displaces the national component. It is substantiated that the emergence of new borrowings may indicate a deepening of the categorization and aspectualization of concepts in the language or the development of a spectrum of designations of a common object according to its various aspects.

The article analyzes anglicisms that function without Ukrainian equivalents. This is due to the fact that the terms that are used along with general concepts are borrowed from the language from which the concept itself is borrowed. The author focuses on the cases when borrowings are used and when one can use one's own words and phrases without hesitation, and one can accurately and vividly name the concept in one's own way, without foreign elements. The borrowed words studied are not only new to the Ukrainian language in terms of form and/or meaning, but also hidden, i.e. repeated, with a form already present in the recipient language and only a new meaning. The codification of new anglicisms in normative dictionaries involves «testing» them with language practice: finding out the transfer of lexical meaning (narrowing, expansion, combinations of semantic modifications of meaning), establishing grammatical form and semantic relations with other words.

Key words: language dynamics, language contact, language development trends, new anglicisms, re-borrowing, terms of education and science.

Постановка проблеми. Виклики, що постали перед Україною: війна, міграція населення й водночас євроінтеграція та глобалізація – вимагають нових підходів в освіті й науці. Синергія освіти й інновацій вплинули на сучасну мовну ситуа-

цію, відобразилися в мовній динаміці української мови. Нові англійзми почали активно потрапляти до сфери освіти і науки у ХХІ ст., що пов'язано з цифровою трансформацією цієї сфери, зокрема створенням електронного освітнього середовища,

цифровою трансформацією послуг і процесів, а також підвищенням цифрової компетентності освітан. Водночас прагнення до інтеграції, що має необмежені можливості через стрімкий розвиток техніки, натрапляє на спротив – збереження національних й індивідуальних особливостей. Тому у сфері освіти й науки засвідчено конкурування питомих і нових запозичених ресурсів та розподіл їх за сферами вживання. Нові англізми функціонують як засоби спеціалізації та як засоби експресивізації.

Н. Ф. Клименко зауважила, що з другої половини ХХ століття активізувалася англійська мова як мова науки. Вона стала відігравати роль мови-посередниці. Велика кількість термінів, що запозичені з мови Європи, викарбувані в англійській з грецького та латинського матеріалу [3, с. 110].

Г. Пауль однією з причин запозичування називає культурний вплив. Особливе зацікавлення викликає співіснування / конкурування запозичених і питомих слів, адже використання і питомих, і запозичених слів задовольняє насамперед потребу людини висловити думку, а не зробити лексеми узуальними [15]. На думку В. Матезіуса, специфіка запозичень буває особливо відчутна, коли вони функціонують для позначення предмета або поняття поряд з питомими словами або коли мовці їх вживають частково. Зловживання запозиченими словами свідчить, як зауважує В. Матезіус, про відсутність смаку. Натомість боротися із запозиченнями не потрібно і неможливо: з одного боку, їх поява обумовлена постійним обміном ідей і явищ між народами, а з іншого – запозичення мають перевагу над питомими словами через природність їх появи [13]. Е. Сепір переконаний у тому, що залежно від накопичення досвіду носіям мови зручно, а інколи й треба запозичувати слова з іншомовного середовища. Тому можливим є розширення значень наявних слів, створення нових слів за допомогою власних мовних ресурсів за аналогією до наявних або запозичення в інших народів для номінації нових понять [16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Запозичення були і є об'єктом і предметом теоретичних і прикладних досліджень у мовознавстві. У наукових працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. досліджено особливості функціонування запозичень в українській мові. Н. Ф. Клименко проаналізувала співіснування питомих і запозичених одиниць біологічної термінології; Г. А. Сергеева – англійські запозичення в українській правничій термінології. Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк

дослідили словотвірний потенціал та особливості адаптації запозичень у сучасній українській мові. У дисертаційній праці Я. В. Битківської окреслено тенденції засвоєння і розвитку семантики англізмів у сучасній українській мові. Функціонально-стильову диференціацію новітніх запозичень описано в дисертації Ю. О. Молоткіної. О. А. Стишов структурував нові запозичення за тематичними групами. Л. М. Архипенко з'ясувала етапи і ступені адаптації іншомовні лексичних одиниць в українській мові.

Постановка завдання. В умовах стрімкого розвитку ІТ-освіти в Україні процес запозичення нових слів набагато пришвидшився, поповнення англізмами відбувається як у процесі появи нових явищ, що від початку одержали назву англійською мовою, так і в процесі дублювання вже наявних понять. Якраз тому актуально окреслити нові англізми в українській мові як наслідок розвитку ІТ-освіти. Джерельною базою для написання статті слугували тексти різних жанрів на сайті Міністерства освіти і науки України: пресрелізи, інтерв'ю, коментарі, нормативні документи тощо.

Виклад основного матеріалу. Запозичення є необхідними назвами багатьох комунікативних сфер, натомість невиправдане переобтяження такими номінаціями витісняє національну складову. Прочитаймо уривок із пресрелізу на сайті Міністерства освіти і науки України: *11–12 грудня в Києві відбулася масштабна конференція з ІТ-освіти – «Synergy. IT Business & IT Education». Цього року вперше до події долучилися успішні українські EdTech-стартапи. Подія тривала два насичених дні, об'єднала приблизно 30 спікерів та велику кількість онлайн-глядачів, які брали активну участь у кейс-стаді, чотирьох ґрунтовних панельних дискусіях та восьми воркшопах від лідерів ринку. Корпоративні університети у співпраці з приватними та державними ЗВО створюють успішні освітні програми, реалізують благодійні проекти, навчають молодь, світчерів та дорослих, які прагнуть удосконалюватися у професії* (<https://mon.gov.ua/> 13 грудня 2023). На нашу думку, деякі слова легше зрозуміти носієві англійської мови, ніж українцю. Як слушно зауважує П. Селігей, «коли треба з'ясувати точне значення якогось слова, наприклад, *симультанний*, марно шукати його в українських словниках (навіть іншомовних слів) – треба відразу ж звертатися до словника латинської мови чи англо-українського словника. І виходить парадокс: перекладний словник замінює читачам наукових текстів тлумачний словник рідної мови» [7, с. 5]. Запропонований уривок,

звичайно, не науковий текст, але рясніє новими запозиченнями, ще не зафіксованими в словниках української мови. Наприклад, лексема *воркшоп* у Merriam-Webster's Collegiate Dictionary має два значення: «1. Невеликий заклад, де ведеться виробництво або ремесло; 2. Зазвичай коротка інтенсивна освітня програма для відносно невеликої групи людей, яка зосереджена особливо на техніках і навичках у певній галузі». Як частковий синонім функціонує лексема *майстерклас* / *майстер-клас* «Показове заняття чи система занять переважно досвідченого фахівця, який має довершені навички в певній галузі мистецтва, освіти чи науки, спорту, виробництва тощо» (<https://slovnuk.ua/>), пор.: *У період осінніх шкільних канікул учні та студенти ХІІІ проведуть понад 30 інтерактивних лекцій, майстер-класів, воркшопів та презентацій* (<https://mon.gov.ua/18> жовтня 2018). Проте *воркшоп* відрізняється від майстер-класу формою проведення – учасники одержують знання самостійно. Що стосується інших лексем, то *кейс-стаді* – це тематичні дослідження, *світчери* – ті, хто змінив свою діяльність, але не просто працює в іншій сфері, а здобув освіту за новою спеціальністю. Переважно це слово функціонує в середовищі програмістів. За «Англо-українським тлумачним словником з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування» Е. М. Пройдакова, Л. А. Теплицького *switch* «1. Комутатор, перемикач; пристрій, використовуваний для встановлення з'єднань у комп'ютерних мережах; 2. Перемикач, елемент командного рядка» [6, с. 483]. Переносне значення сформувалося за моделлю: «предмет – людина». Юкстапозит *EdTech-стартапи* – компанії, що тільки починають свою діяльність і реалізують проекти в галузі освітніх технологій.

Засвідчуємо тексти, у яких функціонують англізми без українських відповідників. Це пов'язано з тим, що терміни, які входять в ужиток разом із загальними поняттями, є запозиченими з тієї мови, з якої, власне, запозичено й саме поняття. Напр.: *Міністерство освіти і науки України разом з Мінцифрою, Українським фондом стартапів, Фондом Президента України з підтримки освіти, науки та спорту та акселератором УЕР організують конкурсний добір на участь у конференції. Основні вимоги до проектів: 1. EdTech-стартап, що перебуває на стадії Seed або Series A. 2. Має traction, клієнтів та залучені інвестиції* (<https://mon.gov.ua/10> листопада 2023).

Поява нових запозичень може засвідчувати поглиблення категоризації та аспектуалізації понять у мові або вироблення спектра позначень

спільного об'єкта за різними його аспектами. Наприклад, лексема *фасилітація* вживається для позначення одного зі способів групової роботи, коли учасники через різні вправи та техніки обговорюють проблеми і шукають способи їх вирішення. Ця лексема виявляє активний словотвірний потенціал, фіксуємо похідні в межах однієї публікації, що реалізують динамічні ознаки цього процесу роботи, пор.: *Члени регіональних рад професійної освіти зможуть пройти фасилітовані навчальні сесії. За результатами анкети респонденти з Київської області виявилися найбільш активними та відкритими до співробітництва, тому цей регіон було обрано для пілоту фасилітованого навчання. Фасилітацією заходу, зокрема, займалася експертка, залучена за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні. Для відкритого обговорення проблем фасилітатори пропонували учасникам низку вправ* (<https://mon.gov.ua/3> березня 2021). Фасилітатором називають модератора (ведучого) таких заходів.

Автори текстів активно залучають запозичення і тоді, коли можна без вагань використовувати власні слова й словосполучки. Точно і яскраво можна назвати поняття по-своєму, без чужих елементів, напр.: *Ключова особливість концепції та курикулуму – це індивідуальна освітня траєкторія для кожного учня чи учениці* (<https://mon.gov.ua/18> грудня 2023). У Merriam-Webster's Collegiate Dictionary *курукулум* зафіксовано в значеннях: «1. Курси, які пропонує навчальний заклад (навчальна програма середньої школи); 2. Набір курсів, що становлять галузь спеціалізації (інженерна навчальна програма; навчальна програма гуманітарних наук)» [14]. Уважаємо, що в такому контексті недоцільно віддавати перевагу чужим кореням. Бажано використати питому словосполучку *навчальний план*. До того ж у цьому пресрелізі для уникнення тавтології самі автори вживають як заміник словосполучку *навчальний план*, пор.: *Зокрема, у базовому навчальному плані наявне більше максимальне навчальне навантаження, ніж у проєкті стандарту, проте розробники пропонують розв'язати цю суперечність, зробивши заклад повного дня і, відповідно, гнучко організуючи освітній процес* (<https://mon.gov.ua/18> грудня 2023).

Ще один приклад: *У кожній аудиторії був присутній незалежний проктор, а процес контролювали через дистанційне адміністрування та відеоспостереження* (<https://mon.gov.ua/21> березня 2024). За Merriam-Webster's Collegiate Dictionary *проктор* «Той, хто контролює студентів, наглядає за ними // у США: хтось, хто контролює студент-

ські іспити. Основне завдання інспектора – стежити за студентами, щоб переконатися, що вони дотримуються правил тестування та не діляться відповідями // у Британії: офіцер в університеті, який відповідає за дисциплінарні заходи» [14]. Функціонує вже і похідне слово – назва процесу, що закінчується суфіксом **-инг**, напр.: *Апробаційне ЄДКІ відбувалося у формі комп'ютерного онлайн-тестування українською мовою з незалежним прокторингом у кожній аудиторії, дистанційним адмініструванням та відеоспостереженням* (<https://mon.gov.ua/29> вересня 2023). В українській мові ці поняття є новими, оскільки окреслюють період після введення Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) – форма здійснення контролю досягнення здобувачем освіти результатів навчання та їх оцінювання. До цього під час складання учнями зовнішнього незалежного оцінювання, національного мультимедійного тексту, єдиного вступного іспиту (ЄВІ) – тесту загальної навчальної компетентності (ТЗНК) і тесту з іноземної мови – в аудиторії були присутні спостерігачі. Питома лексема *спостерігач* має значення «1. Той, хто спостерігає, стежить за ким-, чим-небудь, підмічає щось // Особа, яка за професією або за дорученням займається спостереженням за ким-, чим-небудь [СУМ, IX, с. 580], що цілком, на нашу думку, виконує номінативну функцію й задовольняє потреби мовців. Оскільки лексеми *проктор*, *прокторинг* ще не зафіксовані в академічних нормативних словниках і не всі мовці знають значення слів, то автори текстів можуть додатково пояснювати, як-от: *ЄДКІ проводився у формі комп'ютерного онлайн-тестування із організацією очного контролю (прокторингу) в кожній аудиторії, дистанційним адмініструванням та відеоспостереженням* (<https://mon.gov.ua/18> травня 2023).

Лексему **пінчинг** також ще не зафіксовано в українських словниках іншомовних слів. В англійській мові це багатозначне слово зі складною ієрархічною послідовністю лексико-семантичних відношень. Одним зі значень є «3. презентувати чи рекламувати (наказ): *вмикайте, рекламуйте*; 2. намагатися переконати (комерційна пропозиція); 3. представити (ідею фільму чи програми) на розгляд (як телепродюсер)» [14]. У процесі запозичування основний зміст англізму формує якесь одне значення. Слово **пінчинг** в українській мові вживається в значенні «коротко й переконливо представляти свої ідеї», напр. : **пінчинг** під час третього дня *хакатону*. На прикладі слова **пінчинг** спостерігаємо транстермінування, оскільки спочатку слово

вживалося в економічній сфері, бізнес-індустрії. В українській мові від іменника утворилося дієслово **пінчити**, напр.: *Як ефективно пінчити свої ідеї* (Економічна правда, 8 серпня 2022).

Оскільки сьогодні ІТ-галузь є одним із головних чинників трансформації освіти, то в мові з'являються номінації для позначення подій, заходів. Наприклад, поширеною є лексема **хакатон**, яку в Merriam-Webster's Collegiate Dictionary потрактовано як «подія, під час якої комп'ютерні програмісти інтенсивно співпрацюють один з одним, а іноді й з людьми інших спеціальностей протягом відносно короткого періоду часу для створення коду, як правило, для нового програмного продукту чи послуги» [14], напр.: *Перший хакатон буде присвячений упровадженню інклюзивних підходів у процес навчання англійської* (<https://mon.gov.ua/13.09.2023>). Натомість в освітньому середовищі України набуває значення «захід, на якому учасники репрезентують свої ідеї й проекти, зустрічаються з провідними менторами та експертами в галузі новітніх технологій».

Як бачимо, запозичені слова можуть бути новими для української мови за формою і/або значенням чи прихованими, тобто повторними, з уже наявною у мові-реципієнті формою і новим лише значенням. Так, наприклад, відбувається повторне запозичення слова **трек**. Прочитаймо речення: *Учасникам запропоновано два треки: AI-трек фокусується на використанні штучного інтелекту для розроблення інструментів, які підвищують цифрову доступність вивчення англійської; EdTech-трек має втілити рішення для комфортного персоналізованого навчального процесу користувачів з інвалідністю* (<https://mon.gov.ua/02> квітня 2024). У Словнику іншомовних слів О. С. Мельничука зафіксовано такі значення слова **трек** (англ. *track*, букв. *слід, стежка, шлях*): «1) Спортивна споруда, призначена для проведення велосипедних (іноді мотоциклетних) гонок. 2) Слід, який залишає заряджена частинка в речовині (напр., у фотоемulsії)» [9, с. 235]. В «Англо-українському тлумачному словнику з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування» Е. М. Проїдакова, Л. А. Теплицького подано такі відповідники: «1. доріжка # магнітний диск є сукупністю магнітних доріжок, кожна з яких має вигляд кільця, яке залишає нерухома голівка читання/записування на поверхні обертової пластини (тарілки) диска. 2. слід; 3. курс, шлях; 4. стежити, простежувати, супроводжувати (виріб в експлуатації); відслідковувати, контролювати (наприклад, проходження замовлення чи зміни стану об'єкта). [6, с. 499]. У сфері освіти

слово **трек** формує нове значення «додаток, інтерактивний помічник» (**AI-трек**, **EdTech-трек**). Незважаючи на те, що в українській мові поширені похідні терміни з музичної сфери **саундтрек** (англ. *sound-track, soundtrack* – звукова доріжка; у Сучасному словнику іншомовних слів подано значення «у кіно- та фототехніці – фонограма до кіно- або телефільму, естрадної вистави» [12, с. 612]) і **бонус-трек** (*bonus track* – додаткова доріжка; «композиція, що входить до музичного альбому як додаткова» (лексикографічно не зафіксовано)), простежуємо зміни в семантичній структурі запозичення. Українська мова переймає з англійської також значення «курс, шлях», напр.: *Вона [Національна стратегія інновацій] діятиме спільно з треком із трансформації системи освіти*. Один із треків трансформації – зміст і сенси освіти. Синонімом може бути лексема план. Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий у Верховній Раді перед призначенням його на посаду сказав: *Мій трек з освіти, з позашкільної освіти привів мене в цей зал* (Освіта.UA 21 березня 2023).

Фіксуємо також уживання лексеми **фасттрек**, напр.: *Demium – мініпрограма для проєктів «Мері Поппінс», «ClinCaseQuest» та ще одного проєкту, який обирає команда, і передбачає: доступ до навчальних матеріалів для старту; фасттрек зустрічі з інвесторами та венчурним фондом* (<https://mon.gov.ua/> 05 липня 2022). Українцям, які подорожують, відомо, що фасттрек – це послуга в аеропортах, яка вможливує проходження в супроводі представника аеропорту

і без черг реєстрації на авіарейс, паспортного контролю тощо. В українському мовленні англізм відтворює такі лексико-семантичні варіанти лексеми *fast-track*: «1. курс, що веде до швидкого просування або успіху; 2. курс прискореного розгляду або затвердження». Пор. інший приклад: **Fast-track до перемоги! Якщо Ви виробник чи розробник БПЛА, який ще не прийнятий на озброєння, але вже готовий виконувати бойові задачі – заповніть коротку заяву за посиланням** (<https://miltech.usf.com.ua>).

Висновки. Нові англізми сфери освіти й науки є результатом введення цієї царини в європейський освітній і науковий контекст і водночас засвідчують тенденцію інтернаціоналізації лексичного складу мови. Непрозора для носіїв української мови внутрішня форма професіоналізмів-запозичень спричинює їхню перевагу. Такі лексеми потребують фахового аналізу, адаптації до норм української мови. Усі проаналізовані лексеми не зафіксовані в словниках, проте їх кодифікація в нормативних словниках передбачає «випробовування» мовною практикою: з'ясування трансферу лексичного значення (звуження, розширення, комбінації семантичних модифікацій значення), усталення граматичної форми і семантичних зв'язків з іншими словами.

Вивчення співвідношення нових англізмів у сфері освіти й науки з використанням питомих ресурсів мови у творенні термінів свідчить про взаємодоповнюваність цих процесів. У добу глобалізації потрібно докласти зусиль, аби українська мова зберігала своєрідність і ядро термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кін. ХХ – поч. ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2005. 20 с.
2. Етимологічний словник української мови : В 7 т. – Т. 3. / Гол. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наукова думка, 1989. 553 с.
3. Клименко Н. Ф. Українська біологічна термінологія кінця ХХ – початку ХХІ ст. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 212 с.
4. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. Харків, 1997. 114 с.
5. Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Київ, Вища школа, 1985. 152 с.
6. Пройдаков Е. М., Теплицький Л. А. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. Київ : Видавничий дім «СофтПрес», 2006. Вид. 2. 824 с.
7. Селігей О. П. Що нам робити із запозиченнями? *Українська мова*. 2007. № 3. С. 3–16; № 4. – С. 16–32.
8. Сергеева Г. А. Англомовні запозичення в українській правничій термінології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 250 с.
9. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ, 1977. 775 с.
10. Словник української мови : у 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
11. Словник української мови в 11 т. Додатковий том: у 2-х кн. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. 2017.
12. Сучасний словник іншомовних слів / укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.

13. Mathesius V. Nebojte se angličtiny: Průvodce jazykovým systémem : Určeno pro posl. fak. filosof. v Brně, Praze, Bratislavě, Olomouci a Prešově, Univerzita J.E. Purkyně : Brno, 1969. 61 p.
14. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com>
15. Paul H. Principien der Sprachgeschichte. Halle, 1937. 309 p.
16. Sapir E., Irvine J. The psychology of culture : A course of lectures. Berlin : Walter de Gruyter, 2002, 296 p.